

3. ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ— ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΑΝΟΝΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΣΥΣΣΩΡΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Νίκος Κομνηνός.

1. Πολεοδομία και ρύθμιση της συσσωρευσης

Πολλοί συγγραφείς υποστηρίζουν ότι η οργάνωση του χώρου και η ανάπτυξη της πόλης υποθέλλεται από τη διαδικασία της συσσωρευσης του κεφαλαίου, τις σχέσεις των φορέων της, την διάρθρωση και τα χαρακτηριστικά των φάσεων της. Συγκεκριμένα, με την χωρική συγκέντρωση του πληθυσμού, του εμπορίου και της παραγωγής διευρύνονται οι παραγωγικές διαδικασίες, διευκολύνεται η κυκλοφορία του κεφάλαιου, μεγευθύνεται η κατανάλωση. Επιπλέον, τα κτίματα που συγκροτούν την πόλη προσφέρουν στο κεφάλαιο μια σημαντική διέξοδο επένδυσης και κέρδους.

Η ανιποτοχία όμως συσσώρευσης του κεφάλαιου και οργάνωσης της πόλης δεν είναι ούτε ομαλή, ούτε απόλυτα αυτοδύναμη. Παρεμβάλλονται εμπόδια λόγω των αντιθέσεων των κοινωνικών ομάδων που δρουν στην πόλη και των αντιφάσεων των σχέσεων που ορίζουν την δράση τους. Για παράδειγμα, υπάρχει η ανισόταση των εργατών και αυροτών που μεταναστεύουν από τις μικρές πόλεις και την ύπαιθρο προς τις μητροπόλεις, του εμπορίου που συγκεντρώνεται, των βιοτεχνιών και βιομηχανιών της περιφέρειας που αναγνωρίζουν τα προβλήματα της μενέθισης τους και την μείωση της αυταγωνιστικότητας τους σε σχέση με τους πόλους της οικονομικής αυγκέντρωσης, υπάρχει ο ανταγωνισμός ανάμεσα στους φορείς των οικονομικών δραστηριοτήτων για την χρήση των χώρων της πόλης, υπάρχουν αντιθέσεις ανάμεσα στους ιδιοκτήτες γης και στους επιχειρηματίες για το ύψος της γαιοπροσόδου, υπάρχει η ελλεπής χρηματοδότηση της υποδομής, των δικτύων και του κοινωνικού εξοπλισμού λόγω της χαμηλής απόδοσης των επενδυσόμενων κεφάλαιων σ' αυτούς τους τομείς.

Η ιδιοκτησία γης και η γαιοπρόσδοσης που την συνοδεύει αποτελούν προσθέτο εμπόδιο στην συσσώρευση, λόγω της αντίθεσης βιομηχανικών κερδών—γαιοπροσόδου. Όσο αυξάνεται η γαιοπροσόδος, τόσο αυξάνονται οι μισθοί και μειώνονται τα κέρδη στον τομέα της μεταποίησης. Ακόμη αυτή η ίδια η ιδιοκτησία και η κατάτηση της γης δεν επιτρέπουν ένα ενυδάτω χειρισμό της χρήσης της γης αλλά αντίθετα κάθε ιδιοκτήτης αποφασίζει για του τρόπο χρησιμοποίησης της γης που του ανήκει. Προκύπτει έτοιμος διασκορπισμός των χρήσεων γης και των δραστηριοτήτων, που συγκρούεται με τις απατήσεις της συνεργασίας και της κοινωνικοποίησης της παραγωγής. Στο ίδιο αποτέλεσμα, σ' όπι αφορά την συνεργασία των δραστηριοτήτων οιδηγεί και ο ανταγωνισμός των επιχειρήσεων. Αυτές επιλέγουν τις θέσεις τους μέσα στην πόλη σύμφωνα με τα δικά τους κριτήρια κόστους κερδών και λεπτουργίας. Άγνωστη όμως είναι η σύνθεση των επιμέρους αποφάσεων, η

υπερεκμετάλλευση ή υποεκμετάλλευση των περιοχών που προκύπτει, όπως άγνωστα είναι τα αποτελέσματα του περιβάλλοντος που έτοι διαμορφώνεται στις ίδιες τις επιχειρήσεις. Ο πλήρης ανταγωνισμός και η χωρική οργάνωση που προκύπτει, υπονομεύουν αυτή την ίδια την καπιταλιστική αστική ανάπτυξη.

Καθώς η συνάφεια των διαδικασιών της καπιταλιστικής συσσώρευσης και η οργάνωση του χώρου της πόλης δεν είναι απόριμη, η παρέμβαση των διαδικασιών ρύθμισης γίνεται απαραίτητη, ώστε να εξασφαλισθεί η ανιποτοχία καπιταλιστικής ανάπτυξης, και αστικού χώρου. Η πολεοδομία καθώς αναλαμβάνει αυτή τη λεπτούργια να προσανατολίζει την καπιταλιστική αστικοποίηση μετατρέπεται σε διακεκριμένη μορφή των ρυθμιστικών της συσσώρευσης διαδικασιών.

Αλλά πριν προχωρήσουμε στην προσέγγιση της πολεοδομίας σαν μορφής ρύθμισης κοινωνικών σχέσεων και της χωρικότητάς τους, θα ήταν χρήσιμο να θυμίσουμε ότι μπορούμε να μιλήσουμε για κοινωνικές σχέσεις (και σχέσεις συσσώρευσης κατά συνέπεια) μόνο όταν αυτές παρουσιάζουν μια κανονικότητα και υπαγορεύουν μια σταθερότητα στις πρακτικές που εγγράφονται σ' αυτές. Η κανονικότητα όμως των σχέσεων και η σταθερότητα των πρακτικών δεν εξασφαλίζονται μόνες τους. Ιδιαίτερα σταν παρεμβάλλονται οι συγκρούσεις των υποκειμένων—φορέων της συσσώρευσης και παράλληλα μετασχηματίζονται τα προϊόντα δράσης και οι αξίες που εξασφαλίζουν την αναπαραγωγή των συμπεριφέρων και των σχέσεων.

Κυρίαρχη μορφή διαιρόρρωσης της κανονικότητας των κοινωνικών σχέσεων αποτελούν οι πολιτικοί θεοροί και ιδιαίτερα το κράτος, το σύνολο δηλ. των θεσμών της πολιτικής ξένουατος ή σύμφωνα με μια άλλη έκφραση η συμπόκωση της ταξικής σύγκρουσης στο πολιτικό επίπεδο. Το κράτος δεν αποτελεί τους εγγυητή μιας κοινωνικής αρμονίας, με την έννοια ότι τα μέλη της κοινότητας πάνουν να συγκρούονται. Αποτελεί αντίθετα την έκφραση μιας ηγεμονίας οριομένων κοινωνικών

ομάδων και μοναδική πηγή της νόμιμης βίας. Η τελευταία μετασχηματίζεται σε κατασταλτική δύναμη που αναγκάζει τα υποκείμενα να προσαρμοσθούν στην λογική των υφισταμένων σχέσεων.

Η θεώρηση της ουσιώρευσης κεφάλαιου σαν βασικής διαρθρωτικής σχέσης της καπιταλιστικής κοινωνίας μας αναγκάζει να δεχθούμε ότι ο ταξικός ανταγωνισμός δεν περιορίζεται μόνο ανάμεσα στην έργατη και στην καπιταλιστική τάξη αλλά επεκτείνεται και στο εσωτερικό της δεύτερης. Κάθε ατομικό κεφάλαιο δεν αρκεί να κινητοποιήσει μια μάζα έργατικής δύναμης και μέσων παραγωγής για να καρπωθεί μια ποδόπητα υπεραξίας, οφείλει να ανταγωνιστεί με άλλα ατομικά επίσης κεφάλαια, για να πουλήσει τα εμπορεύματα που παρήγαγε και να πραγματοποιήσει την υπεραξία. Σε δυο διαφορετικά λογότητα επίπεδα αναπτύσσεται ο ταξικός ανταγωνισμός: σ' αυτό της απόστασης της υπεραξίας, από την έργατη δύναμη, ανέμεσα σε κεφάλαιο και έργασία, και σ' αυτό της πραγματοποίησης της υπεραξίας, ανάμεσα στα διακεκριμένα κεφάλαια.

Σε σχέση με τις δύο αυτές κατηγορίες, αντιθέσεων οικοδομούμενη το καπιταλιστικό κράτος, σαν πολιτική δηλ. παρέμβαση της αστικής τάξης και διαρθρώνονται οι επιμέρους θεσμοί του. Ως προς τη κυριαρχούμενες τάξεις, η κρατική λεπτουργία ανατίθεται στην αποροπή της πολιτικής, τους οργάνωσης που θα επέτρεψε το ξεπέρασμα της οικονομικής τους εκμετάλλευσης. Ως προς την ίδια την αστική τάξη, η κρατική λεπτουργία συνιστάται, αφ' ενός στην εξασφάλιση της συνοχής της απέναντι στις εκμεταλλεύμενες τάξεις και αφ' ετέρου στην παρέμβαση στις αντιθέσεις που γεννιούνται πάνω στην πάλη για την πραγματοποίηση και διανομή της υπεραξίας. Η τελευταία όμως δεν έχει ομαλοποιητικό χαρακτήρα. Η παρέμβαση του κράτους στις ενδοκαπιταλιστικές αντιθέσεις είναι δυναμική: συντάσσεται με το μέρος οριστέων μερίδων του κεφάλαιου ενώπιον σε άλλες. Μ' αυτή την έννοια η κρατική

λεπτουργία είναι αντιφατική—εξαιραλυτική—ρυθμιστική ως προς τις κυριαρχούμενες τάξεις αλλά και πηγή έντασης και ρίζεων μέσα στις ενδοσυστημένες αντιθέσεις.

Δίπλα στο κράτος και στους θεομούς της τακτικής εξουσίας δρουν, σαν μοχλοί παραγωγής κανονικότητας, ο θεομοποιέυες σύμφωνα με κανόνες, πρότυπα και αξίες συμπεριφορές. Τα άτομα που βιώνουν μέσα σε κοινωνικά περιβάλλοντα οργανωμένα στη βάση καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής, υπόκεινται την ανισότητα και εκμετάλλευση του πλαίσιου ζωής τους και σχηματίζουν αναπαραστάσεις, αξίες, επιθυμίες και προσδοκίες σε αντιποικία με τον κοινωνικό χώρο αναφοράς τους. Μ' αυτή την έννοια μπορούμε να διαπιστώσουμε «την κατευθυνόμενη σύμφωνα με πρότυπα πράξη», την υιοθέτηση δηλ. επιβαλλόμενων συμπεριφορών και τρόπων σκέψης (Rocher 1968). Εδώ, σε αντιπαράθεση με την έκδηλη και υόρυμπια του κράτους, οι κανόνες είναι λαμβάνοντες, οι μορφές διάσπασης καδικοποιημένες και οι συμπεριφορές θεσμοθετημένες. Αναπτύσσεται έτσι μιας άλλης μορφής κυριαρχία, που ανάγεται στη δράση και τα αποτελέσματα της ιδεολογίας, μέσω της χειραγώησης των αξιών, των αναπαραστάσεων και των αντιλήψεων, μέσω της διαιρόρφωσης μοντέλων σκέψης και δράσης, μέσω της καδικοποίησης και χειραγώησης τέλος των προσδοκιών, των επιθυμιών και των αναγκών (Komninos 1982).

Σ' αυτά τα δύο επίπεδα που μόλις διακρίναμε, στο κράτος—ουμπυκυωτή των σχέσεων εξουσίας και στην κυρίαρχη διεολογία—εγγυητή της «αυθόρυμητης» δράσης των υποκειμένων, εξασφαλίζεται η κανονικότητα και η δομική σταθερότητα των σχέσεων της ουσιώρευσης που αναπόφευκτα συντράσσεται από αντιθέσεις, αντιφάσεις και κρίσεις. Κράτος και κυριαρχητική διεολογία υφίσινου του εκάποτε τρόπο ρύθμισης, που σύμφωνα με τον A. Lipietz (1984) στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής κατ' ελάχιστο αναλαμβάνει:

— Την ρύθμιση της μιθωτής σχέσης (καθορισμός χρονικών προτύπων, βαθμός εντατικοποίησης της έργασίας, αξία

εργατικής δύναμης, πρότυπο κατανάλωσης των μισθωτών αναπαραγνή της ιεραρχίας των εξειδικεύσεων, καταμε-

ρισμός της αγοράς εργασίας κλπ)

- την ρύθμιση της επανακατανομής του κεφόλαιου-χρήματος, απελευθερωμένης από την αξιοπόίηση των εμπορευμάτων, στους κλάδους της κοινωνικά διαιρεμένης εργασίας

- την διαχείριση και αναπαραγνή του χρήματος
- την δημιουργική και νομική παρέμβαση.

Οπωδόποτε όμως η εξαιρετική ποικιλία των μορφών ρύθμισης δεν επιτρέπει μια νέα σχολαστικότητα και ένα θετικοτικό δουγματισμό κατάταξης. Πιο σημαντική είναι η διαπόστωση του τρόπου συνδιασμού και συγχώνευσης παλιών και νέων μορφών ρύθμισης με την επιτυχή ανάπτυξη και καθιέρωση του κύκλου της συνσύρεσης.

Κατανοώντας την πολεοδομία σαν μέρος των μηχανισμών ρύθμισης της αυσοώρευσης, σημαίνει ότι πώσα από την φαινομενολογία της δράσης της (τα προγράμματα δηλ. και σχέδια που εκπονεί) αναγνωρίζουμε:

- a. την συμμετοχή της στη διαχείριση βασικών σχέσεων της συνσύρεσης, όπως η μισθωτή σχέση, οι εμπορευματικές σχέσεις κτλ.
- β. την αποτελεσματικότά της στην παραγωγή μιας κανονικότητας που υπερβαίνει τις αντιθέσεις που εκδηλώνονται στην πορεία της συνσύρεσης. Ιδιαίτερα αυτές που σχετίζονται με την γεωγραφική συγκέντρωση των διαδικασιών της και την παραγωγή της χωρικότητας των φάσεων της γ. την καταστατική λειτουργία της, όπως και τη συμβολή της στη διαμόρφωση αξιών και προτύπων δ. την κρατική βία και τον λόγο της κυρίαρχης ιδεολογίας σαν μηχανισμός μεσολάβησης ανάμεσα στις προθέσεις— στόχους της και στα αποτελέσματά της.

Είναι ίσως περιττό να αναφέρουμε ότι η παραπάνω, οπική για την πολεοδομία διαφοροποιείται ριζικά από τις πιο γνωστές προσεγγίσεις της, όπως του Ledrut (1968) όπι αποτελεί ένα μέσο κοινωνικού ελέγχου της τάξης στην πόλη, της αμερικανικής φιλελεύθερης σχολής (Altshuler 1965, Gans 1968) όπι πρόκειται για ένα όργανο μεσολάβησης, θεμελιωμένο πάνω στην εξουσία των ειδικών ή ακόμη σαν γνώση των δυνατών και ελάχιστοι κονοί στόχοι ανάμεσα σε αντιποθέμενα συμφέροντα: της βεμπεριανής αντίληψης όπι αποτελεί μια διαδικασία προσαρμογής μέσων και οκοπών και κατ' επέκταση της λειτουργικής προσέγγισης που αποτελεί την πολεοδομική πράξη σε μια διαδοχή ορθολογικών φάσεων χωρίς να διευκρινίζει το πεδίο μέσα στο οποίο εγγράφονται τα αποτελέσματά της.

Η έμφαση στη ρυθμιστική κοινωνική λειτουργία της πολεοδομίας και των επιχειρήσεων της, η βίαιη δηλ. προσαρμογή της χωρικότητας των κοινωνικών και οικονομικών δραστηριοτήτων στις σχέσεις και απαιτήσεις της καπιταλιστικής συνσύρεσης, δεν θα πρέπει να συνοδεύεται από την υποίμηση μιας άλλης πλευράς, της λειτουργίας της του μετασχηματισμού των αντιθέσεων και την γέννησην νέων, παρόλληδα μ' αυτές που εξισοδάνει. Πολλοί συγγραφείς όπως οι Lojkine (1974), Godard (1973) τονίζουν αυτή την διάσταση της πολεοδομίας θεωρώντας την σαν απροσδόκητη και ανεπίθυμη πλευρά της ρυθμιστικής της λειτουργίας. Για μια αυτή η λειτουργία της πολεοδομίας δεν θεωρείται απροσδόκητη. Συνδιέξεται με την αντιφατική λειτουργία του κράτους, σαν πηγή ρηξεων μέσα στις ενδοοικικές, αντιθέσεις. Στο ίδιο πλαίσιο, των ευδοστικών αντιθέσεων, η πολεοδομία μετατρέπεται σε συνήγορο ορισμένων μόνο συμφερόντων.

Αλλά για τον συγκεκριμένο τρόπο διαμεσολάβησης των εμπειρικά γνωστών διαδικασιών της πολεοδομίας στην πορεία συνσύρεσης και στην κατασκευή της χωρικότητάς της, μια ποι αναλυτική αναφορά είναι αναγκαία.

2. φανομενολογία και κοινωνική δυναμική της πολεοδομίας

Βάσουμα θα μπορούσε να θεωρήσει κανείς την επιχείρηση Haussmann (1851 – 1870), που άλλαξε ριζικά την μορφή του Παρισιού, σαν την αρχή της σύγχρονης πολεοδομίας. (1) Το νέο σχέδιο που καταρτίστηκε ανοίξει τέσσερα διακεκριμένα μέτωπα πολεοδομικών επεμβάσεων: (Benevolo 1980).

α. αναμόρφωσε το κέντρο της πόλης με τη χάραξη ενός σημαντικού αριθμού νέων λεωφόρων και την οικοδόμηση ενός νέου διοικητικού κέντρου πάνω στις παλιές εργατικές κατοικίες β. οδήγησε στην ανάπτυξη του Δυτικού Παρισιού, με την αυστηρακτική δημιουργία νέων γειτονιών για μεσαία και μεγαλοαστικά κοινωνικά στρώματα, και του Ανατολικού σαν περιοχής κατοικίας της εργατικής τάξης

γ. παρήγαγε ένα σημαντικό αυστηρά δικτύων υποδομής, ύδρευσης, αποχέτευσης, φωτιστικού αερίου, δημόσιων μεταφορών καθώς και νέες κοινωνικές εξυπηρέτησης όπως σχολεία, νοσοκομεία, κολλέγια, δημόσια πάρκα και άλλα

δ. διαμόρφωσε ένα νέο διοικητικό ουστήμα με την κατάργηση των φορολογικών ορίων του 18ου αιώνα, την προσάρτηση ενός αριθμού εξωτερικών δήμων στον δήμο των Παρισίων και την διοικητική διαίρεση των τελευταίου σε 20 διαμερίσματα.

Ένας σημαντικός επίσης αριθμός Ευρωπαϊκών πόλεων επανασχεδιάζεται στο δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα, όχι βέβαια τόσο ριζικά όπως το Παρίσι. Η Βιένη, η Φλωρεντία, η Βαρκελώνη απορρίπτουν το περίβλημα των μεσαιωνικών

τειχών και αποκτούν νέο σύστημα επικονιωνίας και νέο σχέδιο ρυμοτομίας.

Στη Μ. Βρετανία, ήδη από το 1860, αρχίζουν ορισμένες νομοθετημένες από το κοινοβούλιο επεμβάσεις αναμόρφωσης των κεντρικών περιοχών του Λονδίνου, ενώ το 1898 ο Howard διατυπώνει την ιδέα της «κρηπούπολης» που εφαρμόστηκε στο πρόγραμμα ελέγχου της ανάπτυξης του Λονδίνου και εποικισμού της υπαίθρου (Χαστάρογλου 1981).

Μέχρι το 1930, οι πολεοδομικές επεμβάσεις στον χώρο της Ευρώπης διατηρούν τα ίδια ποσοτικά χαρακτηριστικά: την τομή με το προκαπιταλιστικό παρελθόν, που εκφράζεται με προτάσεις επέκτασης (Αμπερενταρ 1902), επανασχεδιασμού των κεντρικών περιοχών (Θεσσαλονίκη 1917), χάραξης νέων δικτύων και διαμόρφωσης των αστικών υποδομών. Από το 1930, όμως, και μετά, αρχίζει μια σταδιακή ενωμάτωση των ιδεών του P. Geddes και των θεωριών του φορντοναλισμού στον σχεδιασμό που άμεσα συνεπάγεται την διάκριση των προγραμάτων επέμβασης κατά τομείς κατοικίας, βιομηχανίας, περιοχών εξυπηρέτησης, κυκλοφορίας, και μακροπρόθεσμα, μετά το 1945, οδηγεί στα προγράμματα οργάνωσης των χρήσεων γιας και των ρυθμιστικών σχεδίων (Benevolo 1980).

Η μεγάλη τριλογία των εκθέσεων «Barlow», «Scot» και «Uthwatt» που στηρίζουν κατά τον B. Mac Loughlin (1973) τη Βρετανική πολεοδομία από την περίοδο του πολέμου μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '60, χαρακτηρίζεται από απόψεις, ότι ο προγραμματισμός και ο έλεγχος της αστικοποίησης θα πρέπει να καλύπτει το σύνολο της χώρας: ότι απαιτείται μια εθνική πολιτική για την χωροθέτηση της βιομηχανίας και την κατανομή του πληθυσμού: ότι θα πρέπει να διερευνηθεί η δυνατότητα ανάπτυξης κηπουπόλεων, πόλεων δορυφόρων καθώς και η ανάπτυξη έρευνας και η συστηματοποίηση πληροφορίας για την βιομηχανία, τους πόρους και τις εξυπηρέτησης. Οι θεοροί και οι ψυχερομορφώσεις των καπιταλιστικών κοινωνιών στις αρχές του 20ου αιώνα και την οικειοποίηση οφειλέτων προτάσεων της οσιοδολιστικής σκέψης του 19ου αιώνα.

(1) Μ. αυτή την οριοθέτηση συμφωνούν οι R. Lavedan (1952) και L. Benevolo (1977), που ανδραγούν την σύγχρονη πολεοδομία στις μεγάλες επεμβάσεις του Νομοίκευστα του 1ου αιώνα Παρισίου Αντιθέτως Chouay (1965) θεωρεί οριακή για την υετα πολεοδομία την συγκροτηση της σε αυτόνομο κλάδο, μετά την ψυχερομορφώση των καπιταλιστικών κοινωνιών στις αρχές του 20ου αιώνα και την οικειοποίηση οφειλέτων προτάσεων της οσιοδολιστικής σκέψης του 19ου αιώνα.

οργάνωση χρήσεων γης και του έλεγχο της αστικοποίησης που αντές συνεπάγονται. Παράλληλα η αποτυχία της πολιτικής έγχου της βιομηχανίας από το κράτος (1951), περιορίζουν τα πολεοδομικά προγράμματα στους τομείς της κατοικίας, του κοινωνικού εξοπλισμού, των ελεύθερων χώρων και της κυκλοφοριακής υποδομής (νέες πόλεις, πράσινη ζώνη Λονδίνου κλπ.).

Στις ΗΠΑ, η πρώτη μεγάλης κλίμακας πολεοδομικής επεμβασης πραγματοποιείται μετά το 1950 και καταλύει την παράδοση της μη παρέμβασης στο πεδίο της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Πρόκειται για το πρόγραμμα της ομοσπονδιακής κυβέρνησης που επιχειρεί να δώσει λύση στα οξυμένα προβλήματα κοινωνικής και φυλετικής ανισότητας, και που οδηγεί στον εξοπλισμό των υποβαθμισμένων περιοχών με κοινόχρηστες εγκαταστάσεις, στην κατασκευή νέων κατοικιών και στην πολεοδομική οργάνωση του κέντρου της πόλης (Χαστάρογλου 1981).

Μπορούμε να αναπτυματοποιήσουμε τις περιοχές και τα αυτικέμενα των πολεοδομικών επεμβάσεων που εκδηλώνονται σ' όλη αυτή την περίοδο, της οποίας ορισμένες χαρακτηριστικές σημαίνουν παραπομπή στην πολεοδομική διάθεση προκόπτει ότι οι πολεοδομικές επεμβάσεις σχηματοποιούνται:

- α. σε γενικές ρυθμιστικές επεμβάσεις στο σύνολο της πόλης με την διάδοση και εφαρμογή των τεχνικών του zoning των master plans και των κυκλοφοριακών ρυθμίσεων.

β. σε τομεακές διευθυντικές προβλημάτων επέκτασης, παροχής ξυπνητήσεων, ανάπτυξης και οργάνωσης της κατοικίας των κοινόχρηστων και κοινωφελών δραστηριοτήτων, καθώς και της υποδομής και των δικτύων επικοινωνίας.

Σε κάθε πρόστιμη επέμβασης συνυπάρχουν τόσο οι πολιτικοί στόχοι για το κοινωνικό και οικονομικό πρόγραμμα όσο και σε υλικό—χωρικές εκφράσεις του, μέσα από τον σχεδιασμό των διαστάξεων των δραστηριοτήτων και των μορφών και των όγκων των κελυφών που πε στεγάζουν. Τα δύο αυτά εσωτερικά

επίπεδα της πολεοδομικής επέμβασης, άλλοτε οριοθετούνται θεωρικά και μορφολογικά, και άλλοτε συνυπάρχουν μέσα σε μια ενιαία διατύπωση της πολεοδομικής πρότασης.

Παρ' όλο που οι παραπάνω φανομενολογία της πολεοδομίας δεν αντιστοιχεί πάντοτε στην ίδια κοινωνική δυναμική, είναι δυνατόν να διακρίνουμε μια κανονικότητα στο περιεχόμενο και στα αποτελέσματα των μεγάλων κατηγοριών των πολεοδομικών επεμβάσεων, σε πείρα μάλιστα της διαφοροποίησης των ιστορικών συγκριών αναφοράς τους. Συνδετικός κρίκος εμφάνισης της κανονικότητας είναι η ένταξη τους μέσα σ' ένα πλαίσιο ήδη διαμορφωμένων καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής, που από τον 18ο αιώνα και μετά καθιερώνεται σαν κυρίαρχο σχήμα κοινωνικής διάρθρωσης. Με μια έντονα ισχυρή αφαιρετική διάθεση ισχυριζόμαστε ότι τα ρυθμιστικά σχέδια και τα προγράμματα οργάνωσης, των χρήσεων γης, οι επεμβάσεις στην κατοικία, στη βιομηχανία, στο εμπόριο και στις επικοινωνίες, αντιποικιόν σε εγκειρήματα ρύθμισης ή παρέμβασης σε τυπικές σχέσεις της καπιταλιστικής οικοδόμησης όπως οι σχέσεις συνεργασίας, οι εμπορευματικές σχέσεις, η οικέτη της μισθωτής, εργασίας, η χωρική διάρεση της εργασίας, η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης κλπ.

Τα ρυθμιστικά σχέδια και τα προγράμματα οργάνωσης των χρήσεων γης αποτελούν βασικά εργαλεία της συνολικής (comprehensive) πολεοδομικής επέμβασης. Σπρίζονται στην άποψη ότι το πολεοδομικό πρόγραμμα πρέπει να εκφρασθεί στο πεδίο των χρήσεων γης οριοθετώντας τα μεγέθη και σχηματά τους, τις διατάξεις τους και την οργάνωση των επικοινωνιών και των άλλων σχέσεων τους. Οι πρώτες θεωρίες των προγραμματιστών σχετικά με την οργάνωση των χρήσεων γης χαρακτηρίζονται από την πεποίθηση ότι οι χρήσεις έπρεπε να ειρηνούνται ανάλογα με τον βαθμό αλληλοειδίρρασης τους. Στην συνέχεια όμως άρχισαν να προβάλλονται άλλα ιερολογικά σχήματα, όπως του «κοινού συμφέροντος» της «συμβολής της πολιτικής χρήσης γης στην αποτελεσματικότερη λειτουργία της

πόλης», της «βελτίωσης των συνθηκών ζωής μέσω της οργάνωσης των χρήστων» (Altshuler A. 1965). Η θεωρητική αυτή μετάθεση δεν ήταν αυξάριστη από την κατανόηση της συγκεκριμένης αποτελεσματικότητας των ρυθμιστικών σχεδίων και των σχεδίων χρήσης του εδάφους, δηλ. την συμβολή τους στο «κοινό αυμφέρου» μέσα από την διευθέτηση του ανταγωνισμού για τον τρόπο χρησιμοποίησης του αστικού εδάφους (2), την συμβολή τους στην «αποτελεσματικότερη λεπτουργία της πόλης», μέσα από την βελτίωση των σχέσεων αυθεργασίας των δραστηριοτήτων που χωριστούνται στην αστική περιοχή, την συμβολή τους στην «βελτίωση των αυθητικών ζωής» μέσα από την διαμόρφωση ενός πεδίου διοικητευσης των κρατικών επενδύσεων των κεντριανών πολιτικών και την ενίσχυση ορισμένων κοινωνικών στρωμάτων.

Τα προγράμματα κατοικίας, εξυπηρετήσεων της και κοινωνικού εξοπλισμού, υρήγορα κατέλαβαν το κέντρο βάρους των πολεοδομικών επεμβάσεων και γιατί η μάζα των κατοικιών ουγκεκριμενοποιούσε τη χωρική μορφή της προκαπιταλιστικής κοινωνικής οργανώσης, και γιατί η κατοικία υρήγορα μετατράπηκε σε κεντρικό ζήτημα κοινωνικών διεκδικήσεων μέσα από τα κινήματα των ουτοπιστών, των οοσιαδιστών, των ευαγγελιστών, το κίνημα της φιλανθρωπίας, αλλά ιδιαίτερα από τις εργατικές διεκδικήσεις βελτίωσης των συνθηκών ζωής της εργατικής τάξης συνολικά. Η οργάνωση των μητροπολιτικών προστασίων, οι πόλεις δορυφόροι, οι νέες πόλεις, οι επεκτάσεις και η ανάπλαση των περιοχών κατοικία σχηματοποίησαν τις πολεοδομικές επεμβάσεις σ' αυτόν τον τομέα. Σημαντική επιρροή άσκησαν οι ιδέες του Haward και η οικολογική

Σε αντίθεση με την «βιομηχανική πολεοδομία», την χωρική διαμορφώνονται γύρω από την ρύθμιση της χρήσης της γης, καθώς και στους «εδώπους που αναλαμβάνουν την σχηματοποίηση και τεχνική υποστήριξη των διεκδικητών τους». Ενόκο μηχανεύει της μερισμοτικής προέλευσης οργανώσεως, σπουδ. The Town and Country Planning Association, The Council for the Protection of Rural England, The Georgian Circle, The Victorian Society, The Anti-motorways Group, The Pedestrian Association, The Automobile Association, The Royal Automobile Club.

φιλοσοφίας τους, της σύνθεσης-ενοποίησης πόλης και υπαίθρου. Ιδιαίτερα η πολιτική των νέων πόλεων εμπνέεται από τις προτάσεις του E. Howard για την οργάνωση της κηπουόπολης.

Σαν κύριος στόχος τους δηλώνεται ότι αποτελούν μια εναλλακτική πρόταση στην μητροπολιτική υπερανάπτυξη, στον συνωστισμό, στις υψηλές πυκνότητες, στην υποβάθμιη περιοχών κατοικίας, και στις προστατειακές μορφές μητροπολιτικής επέκτασης. Αν και μέχρι το 1940 έγιναν αρκετές προσπάθειες οργάνωσης νέων πόλεων, Letchworth (1903) και Welwyn Garden City (1919) στην Μ. Βρετανία, Hellerau (1908) στη Γερμανία, Hilversum (1912) στην Ολλανδία, Canberra (1912) στην Αυστραλία, Radburn (1928) και Tennessee Valley (1933) στις ΗΠΑ, μόνο μετά το 1945 η πολιτική των νέων πόλεων καθευρώνεται και εφαρμόζεται σε μεγάλη κλίμακα. Η θεωρητική όμως σύνδεση των παραπάνω πολιτικών με τις διαδικασίες της καπιταλιστικής οικοδόμησης μετά το 1970 αρχίζει να διατυπώνεται μέσα από τις τέρευνες της γαλλικής μαρξιστικής κοινωνιολογικής σχολής. Στο πλαίσιο της διαμορφώνουνται απόψεις που συνδέουν τις πολιτικές παρεμβάσεις και παραγγής κατοικίας και κοινωνικού εξοπλισμού με την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης, την μαζική κατανάλωση, την διαχείριση της μισθωτής σχέσης, ορισμένες δηλ. διαρθρωτικές σχέσεις και πρακτικές του καπιταλιστικής συσώρευσης που σχετίζονται με το κόστος της εργατικής δύναμης.

(2) O D. Eversley (1973) κάνει διάτετο συναφόρα στις οιδικές πίεσης που υπήρξε ποτέ διαίτερα δημοφιλής (κατ' εξοχήν στους κύκλους των βιομηχάνων—εκτός κι αν επρόκειτο για προγράμματα υποδομής και παροχής εξυπηρετήσεων πρός τις μεταποιητικές δραστηριότητες), οι πολεοδομικές, επεμβάσεις και αναπλάσεις των εμπορικών περιοχών και των διοικητικών κέντρων, (CBD-Central Business District, κατά την αγγλοσαξονική ορολογία) γνώρισαν μια εξαιρετική άνθιση (3). Ενώ οι τρέχουσες

(3) O. L. Redstone (1976), στην μελέτη του για την ανάπλαση των κεντρικών

ερμηνείες των εμπορικών αναπλάσεων τόνιζαν την βελτίωση του φυσικού περιβάλλοντος, τις κυκλοφοριακές διευκολύνσεις και τις νέες αισθητικές αξίες, ο J. Lojkine (1974) προχωράει σε μια ερμηνευτική προσέγγιση πάνω σε όρους συσσώρευσης. Συγκεκριμένα θεωρεί ότι η παραγωγή νέων εμπορικών κέντρων και η συνεπαγόμενη ανάπτυξη των εμπορικών περιοχών του κέντρου της πόλης, σχετίζεται με την συγκεντρωτική του εμπορικού κεφάλαιου και τις αντιθέσεις που γεννιούνται στην πορεία της. Η διαμόρφωση νέων εμπορικών κέντρων παρεμβάλλεται ανάμεσα στις αντιθέσεις των διαφόρων εμπορικών ομάδων (π.χ. των εμπόρων των υπεραγορών, των μεγάλων καταστημάτων, των μικρο-εμπόρων, των συναιτοριών κλπ.) αναδιαρθρώνοντας το ύφος των πωλησεων, του κύκλου εργασιών και τα κέρδη κάθε ομάδας. Η παρέμβαση βασίζεται στην ανακατανομή της ευδοκώρας κάθε κατηγορίας εμπορίου, αποτέλεσμα του σχηματισμού μιας νέας ζώνης εμπορικής έλξης γύρω από το εμπορικό κέντρο. Χαρακτηριστικές είναι οι προβλέψεις της εμπορικής αναδιάρθρωσης στο κέντρο της Lyon με την αναμενόμενη ανέγερση ενός νέου εμπορικού κέντρου: «Σήμερα το 33,5% του κύκλου εργασιών των μεγάλων καταστημάτων πραγματοποιείται από μονάδες του Presqu'île. Στα επόμενα χρόνια, η ανάπτυξη του εμπορικού κέντρου του Part Dieu μπορεί να απορροφήσει το 77,5% του δυναμικού του κέντρου της πόλης, μείνοντας το μέρος της αγοράς, των υπαρχόντων καταστημάτων της Presqu'île σε 22,5%. Με μια σταδιακή άμως αύξηση προβλέπουμε ότι το Part Dieu θα καταλάβει το 82,5% της αγοράς το 1980 και το 85% της αγοράς το 1985 μείωνοντας συνεχώς το μερίδιο του Presqu'île σε 17,5% και 15% αντίστοιχω (Lojkine 1984, σελ. 75)

Η σύνδεση που συνοπτικά διαπιστώσαμε ανάμεσα στα προγράμματα χρήσεων γης και στις οχέσεις συνεργασίας, στα

προγράμματα ανάπτυξης κατοικίας και στο κόστος της εργατικής δύναμης, στα προγράμματα ανάπλασης των εμπορικών κέντρων και στις εσωτερικές αντιθέσεις, του εμπορικού κεφάλαιου θα μπορούσε να επεκταθεί και σε άλλες κατηγορίες πολεοδομικών επεμβάσεων. Η σύνδεση αυτή πολεοδομιας και διαδικασιών της συσσώρευσης τεκμηριώνει τα σημεία α. και β. των προϋποθέσεων θεώρησης της παράτησαν μέρος των μηχανισμών ρύθμισης της συσσώρευσης. Για την πιστοποίηση όμως της ισχύος των άλλων δύο προϋποθέσεων (γ. και δ.) χρειάζεται μια αναφορά στην εσωτερική διάρθρωση των πολεοδομικών επεμβάσεων και στους τρόπους εξασφάλισης της πολεοδομικής μεταβολής τους.

3.Πολεοδομική διάρθρωση και μορφές κανονικότητας

Η θεώρηση της πολεοδομίας σαν μέρος των διαδικασιών ρύθμισης της καπιταλιστικής συσσώρευσης και η παράλληλη αναγνώριση του κράτους και της κυρίαρχης ιδεολογίας σαν μορφές εξασφάλισης της κανονικότητας της συσσώρευσης, μας υποχρεώνουν να διατυπώσουμε με οαφήνεια την σύνδεση κράτους, κυρίαρχης ιδεολογίας και πολεοδομίας. Συγκεκριμένα απαρτείται να διασαφνισθεί ο τρόπος ανάπτυξης του κρατικού παρεμβατικού και διάδοσης των αξιών της κυρίαρχης ιδεολογίας μέσω των πολεοδομικών επεμβάσεων.

Μια κοινωνιολογική ανάλυση των διαδικασιών αύνθεσης και των αποτελεσμάτων των πολεοδομικών επιχειρήσεων θα μπορούσε να αναδείξει τον ρόλο της ιδεολογίας στην διατύπωση των πολεοδομικών προτάσεων καθώς και τον ρόλο κράτους και ιδεολογίας στην υλοποίησή τους. (4) Στο ίδιο όμως συμπέρασμα θα μπορούσε να καταλήγει κανείς μέσα από μια μεθοδολογική ανάλυση της πολεοδομικής πρακτικής, που

(4) Ερδευτικά παραπέμπουμε στις έρευνες των Komninos (1982), Lojkine (1974) Malot et al (1974), McLoughlin (1973)

επιτρέπει την κατανόηση του τρόπου διαμόρφωσης και εφαρμογής των πολεοδομικών προτάσεων.

Από μεθοδολογική άποψη, η πολεοδομία θα μπορούσε να γίνει κατανοητή σαν μια προσπάθεια για την υλοποίηση μιας ιεπομερειακά επεξεργασμένης δράσης (Altshuler 1965). Η τελευταία επιχειρείται σε δύο επίπεδα. Αφ' ενός, αναλαμβάνει να ευωματώσει και να εκλογικεύσει την διάρθρωση και τις κατευθύνσεις της αστικής πολιτικής, και αφ' ετέρου να μεταφράσει σε όρους στοιχείων χώρου και διατάξεων το περιεκόμενο των πολιτικών και ιδεολογικών κατευθύνσεών της.

Αναπτύσσεται έτσι στο εωαστερικό της πολεοδομίας η διάκριση ανάμεσα σε πρόγραμμα και σχέδιο, που αντιστοιχεί στις διαδικασίες ενωμάτωσης στην αστική πολιτική, και χωρικής σχηματοποίησης της πολιτικής σε αντιστοιχία με τα κυριαρχα συστήματα πολιτομικών και ιδεολογικών αξιών.

Διακινδυνεύοντας μια πτώχευση της παραπάνω διχοτομίας θα πρότεινα να θεωρήσουμε τον πολεοδομικό προγραμματισμό σαν μια διαδικασία που καταλήγει στην διατύπωση ενός προγράμματος δραστηριοτήτων και χρήσεων γης που περιέχει:

- α. τις κατηγορίες (είδη) δραστηριότητας και χρήσης γης
- β. τα μεγέθη των οικιστικών ή άλλων ενοτήτων
- γ. τις αναλογίες των χρήσεων γης γενικά και σε κάθε οικιστική ενότητα
- δ. τις λεπτουργικές και άλλες σχέσεις ανάμεσα στις κατηγορίες των χρήσεων γης
- ε. τα μεγέθη της δόμησης, τους γενικούς όρους και τους τρόπους πολεοδομικής ανάπτυξης
- στ. το κόστος, την χρονική κλιμάκωση, τους φορείς και τις διαδικασίες εφαρμογής του προγράμματος.

Αν η παραπάνω διατύπωση υποθάλπει μια εμπειρικιστική ανάγνωση θα συμπλήρωνα ότι το άμεσο αντικείμενο του πολεοδομικού προγραμματορίου είναι ο καθοριμός των

χρήσεων του εδάφους (γης, και κτιρίων) και το θεωρητικό του αντικείμενο το σύνολο των σχέσεων, παραγωγικών και κοινωνικών που στα πλαίσια συγκεκριμένων ιστορικο-κοινωνικών συνθηκών καθορίζουν τις μορφές παραγωγής, κατοχής και χρήσης της γης και των κτισμάτων.

Σαν πολεοδομικό δε σχεδιασμό θα πρότεινα να θεωρήσουμε την χωρική συγκεκριμενοποίηση του προγράμματος και των όρων χρήσης γης, μέσω της σχηματοποίησης των διατάξεων και των μορφολογικών χαρακτηριστικών των κελυφών και των άλλων υλικο-χωρικών στοιχείων. Πρόκειται για μια πορεία σχηματοποίησης του αφηρημένου χώρου, των σχέσεων, των αναλογιών και δραστηριοτήτων που εμπεριέχονται στο πρόγραμμα χρήσεων γης σε συγκεκριμένο, κατασκευασμένο περιβάλλον. Είναι η ένταξη-εγκλισμός του πολεοδομικού προγράμματος σε συγκεκριμένα σχήματα: η μορφωτοποίησή του. Ενώ στον προγραμματισμό το βασικό στοχείο αναφοράς είναι η έννοια της κοίτης γης και της πρακτικής ή δραστηριότητας στο σχεδιασμό βασική έννοια είναι αυτή του σχήματος. Κατά συνέπεια και τα κύρια προβλήματα στα οποία πρέπει να απαντήσει είναι:

- α. Να καθορίσει το σχήμα κυκλοφορίας στο εωαστερικό των οικιστικών ενοτήτων
- β. Να προσδιορίσει τις σχέσεις, διατάξεις και σχήματα των έλευθερων και κτισμένων χώρων
- γ. Να προτείνει συστήματα και όρους δόμησης
- δ. Να προσδιορίσει τα μορφολογικά χαρακτηριστικά και τα στοιχεία του στηλ.

Το σχέδιο που πραγματοποιείται σύμφωνα με το πρόγραμμα των δραστηριοτήτων σαν κύριο μέσο σύνθεσης και διατύπωσης έχει την σχεδιαστική απεικόνιση. Πρόκειται για μια διαδικασία παραστατική και εικονογραφική.

Σύμφωνα με τα προηγούμενα, ο σχεδιασμός είναι μια από

πις μορφές κατάληξης, και υλοποίησης του προγραμματισμού και συγκεκριμένα η διαδικασία μορφοποίησης ενός χώρου που στο επίπεδο του προγραμματισμού εμφανίζεται σαν περιοχή καθορισμένης χρήσης (π.χ. περιοχή κατοικίας) με δεδομένα χαρακτηριστικά ανάπτυξης και εκμετάλλευσης (πυκνότητα, Σ.Δ., κόστος κλπ). Το βασικό λοιπόν πρόβλημα που έχει να αντιμετωπίσει ο σχεδιαστός είναι ένα πρόβλημα μορφοποίησης ή αλλιώς σχηματοποίησης των χρήσεων και προσδιορισμού των κελυφών και των άλλων χωρικών στοιχείων.

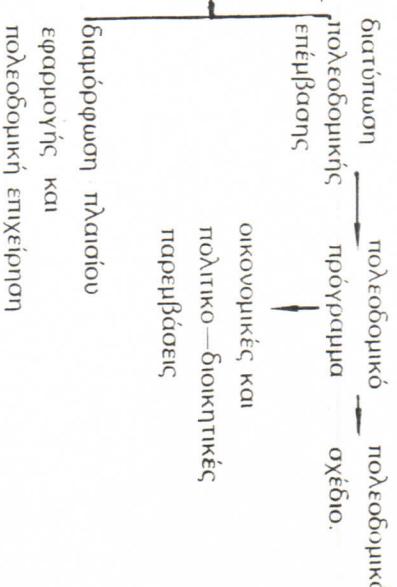
Ένα από τα πιο συνηθισμένα πολεοδομικά σχεδιαστικά προβλήματα είναι το ακόλουθο: με δεδομένο πρόγραμμα χρήσεων γης, να προσδιοριστεί το σχέδιο γενικής διάταξης, να σχηματοποιηθεί επακριβάς η διάταξη των χρήσεων, να ορισθούν οι πειριορισμοί δύμησης (κάλυψη, ύψος, αποστάσεις, κλπ.) και να καθοριστούν τα μορφολογικά χαρακτηριστικά των κελυφών (υλικά, τύποι κελυφών κλπ).

Η σχέση πολεοδομικού προγραμματισμού και πολεοδομικού σχεδιασμού δεν είναι οπωδόποτε γραμμική. Συχνά είναι απαραίτητο να επιχειρήσει κανές μερικές σχεδιαστικές λύσεις για να καταλήξει στην τελική διατάξη του προγράμματος χρήσεων γης. Αυτή όμως η ανάρτηση δεν αναιρεί την διχοτομία και την διαφοροποίηση της πρακτικής του προγραμματισμού από αυτή του σχεδιασμού. Άκομη/ αν και η διαδικασία σχεδιασμού επιλύει το πρόβλημα της χωροθέτησης των κτιριακών μονάδων μέσω των σχεδίων γενικής διάταξης, δεν θα πρέπει να θεωρούμε ότι το σύνολο των ζητημάτων που αφορούν την χωροθέτηση των χρήσεων λύνονται στη φάση του σχεδιασμού. 'Οπι δηλαδή το πρόβλημα της χωροθέτησης είναι ένα πρόβλημα σχεδιασμού. Γιατί, είναι βέβαιο ότι οι βασικές κατευθύνσεις για την χωροθέτηση των χρήσεων προσδιορίζονται στη φάση του προγραμματισμού, στο πλάισιο της οριοθέτησης των οικιστικών ενοτήτων. 'Ετοι το ερώτημα της συγκεκριμένης χρήσης που θα αναπτυχθεί σε μια καθορισμένη περιοχή, ή αλλιώς το ερώτημα της χωροθέτησης μιας δεδομένης

καπηλορίας χρήσης δεν μπορεί να απαντηθεί αποκλειστικά μέσα από μια σχεδιαστική προσέγγιση.

Οι παραπάνω διατυπώσεις δεν θα πρέπει να οδηγήσουν σε μια κατανόηση του σχεδιασμού σαν μια απλή υλοποίηση των πολιτικών κατευθύνσεων του προγράμματος. Παρ' όλο που οι τελευταίες είναι αναμφισβήτητες, το σχεδιαστικό πρόβλημα έχει τη δική του ιδιαίτερότητα, απαιτεί να υιοθετήσουμε μια διαφορετική στάση για την επίλυσή του. Σε καμιά περίπτωση δεν μπορούμε να θεωρούμε ότι εξαντλείται σε μια απλή μεθόδευση των χειρισμών που απαιτούνται για την εφαρμογή των στόχων και κατευθύνσεων του προγράμματος.

Στο σημείο αυτό θα μπορούσαμε να συνθέσουμε τις κύριες μεθοδολογικές και διαδικαστικές στιγμές της πολεοδομίας στο ακόλουθο σχήμα:

Στα διαδοχικά βήματα που ανιστούν την πορεία από το πολεοδομικό πρόγραμμα ως το πολεοδομικό σχέδιο, η αυμετοχή των ιδεολογικών αυτήληψεων και αξιών είναι ιδιαίτερα αποφασιστική. Κατ' εξοχήν εντοπίζεται στην αναγύριση και εράρχηση των προβλημάτων προς αντιμετώπιση, στην διατάξη των στόχων της επέμβασης, στην υιοθέτηση πολεοδομικών σταθερών, στην σχηματοποίηση των διατάξεων

και των σχέσεων των χρήσεων γης, στην επιλογή σχημάτων και μορφολογικών προτύπων. Τα πολεοδομικά σχέδια και κείμενα αποτελούν ιδεολογικά κείμενα με διπλό τρόπο: αφ' ενός εκλογικέουν και προτίνουν για πράξη συστήματα αξιών και προτύπων και αφ' ετέρου μεταβέτουν ιδεολογικά και μυθοποιούν τα αποτελέσματα των πολεοδομικών επιχειρήσεων (Κομψηνός, 1981 και 1982).

Η υλοποίηση των πολεοδομικών επειρήσεων επαφίεται στους συνδιασμό ιδεολογικών μηχανισμών αποδοχής των προγραμμάτων και πολιτικών θεωριών επιβολής τους. Φανερή προϋπόθεση είναι η πλαισίωση του προγράμματος, επιβολής τους, από συγκεκριμένους φορείς εφαρμογής και ο συσχετισμός κάθε προβλεπόμενης δράσης με κάποιο φορέα εφαρμογής της. Περαιτέρω, όμως, είναι αναγκαία η εναρμόνιση των κύριων επιλογών του προγράμματος με την ουσία των σχέσεων πορανγής που λειτουργούν στον διαμένο κοινωνικό—οικονομικό σχηματισμό. Η πολεοδομική επέμβαση δεν σπιράται μόνο στον απαρχιού που την επιβάλλει, αλλά και στην πραγματική εναρμόνιση της με τις παραγωγικές σχέσεις που προσανατολίζουν τον μεταχηματισμό των οικιστικών συγκεντρώσεων. Σύγκρουη των γενικών κατευθύνσεων του προγράμματος με τις παραπάνω σχέσεις δεν οδηγεί παρά στην απόρριψή του. Αυτή η αντιτοιχία διευκρινίζει και τα όρια των ποιεσδομικών επειρήσεων και τον μεταρρυθμιστικό κυρίως, πολιτικό των χαρακτήρα.

Πολλοί συγγραφείς τονίζουν την διάσταση ανάμεσα στο διατυπωμένο πρόγραμμα και στην πραγματοποιούμενη πολεοδομική επιχείρηση. Διαφαίνεται, μάλιστα, η διάθεση υποτίμησης του ρόλου του προγράμματος καθώς αντιμετωπίζεται αποκλειστικά σαν ιδεολογικό κείμενο (Godard 1973). Παρ' όλη όμως την παράδοση της μη εφαρμογής των εκπονουμένων πολεοδομικών σχεδίων είναι λάθος να υποτιμάται ο διευθυντικός ρόλος τους στις πολεοδομικές επιχειρήσεις.

Το κράτος αναλαμβάνοντας την επιβολή/εφαρμογή των

πολεοδομικών προτάσεων κινητοποιεί οικονομικούς, διοικητικούς, η θεομηκούς και ιδεολογικούς μηχανισμούς. Διαχρονικά, όμως, η εξέλιξη των διαδικασιών εφαρμογής ακολουθεί την αντικειμενική πορεία του μετασχηματισμού των μορφών του κρατικού παρεμβατισμού. Στην περίοδο του ελεύθερου ανταγωνισμού και στις πρώτες φάσεις του μονοπωλιακού καπιταλισμού η πολεοδομική δράση εξασφαλίζεται από τον συνδιασμό διοικητικού αυτοτίματος, πολιτικού αυτοτίματος και νομοθετικού πλαισίου. Κύριος χαρακτήρας της είναι αυτός της διατησίας ανάμεσα στα διακεκριμένα συμφέροντα που συνδυάζουν τον ανταγωνισμό τους με την αστική ανάπτυξη. Αυτή η μορφή επέμβασης του κράτους στην αστικοποίηση είναι μέρος της γενικότερης προσπάθειας να εξασφαλιστεί η ενότητων των κυριάρχων τάξεων και ορίδων και αντιστοιχεί στο φιλελεύθερο κράτος, του οποίου οι παρεμβατικοί μηχανισμοί στην οικονομία, αν και υπάρχουν, είναι εξαιρετικά περιορισμένοι. Ο βασικός μηχανισμός που εκφράζει την κρατική παρέμβαση στην αστικοποίηση στην περίοδο αυτή, είναι αυτός της διοίκησης, που έχει την δυνατότητα να ερμηνεύει, να αδρανοποιεί ή να ενεργοποιεί το νομοθετικό πλαισίο.

Σε μια επόμενη φάση εξέλιξης του καπιταλιστικού Κράτους, εκτός από τη διοικητική, νομική και πολιτική παρέμβαση του στην αστικοποίηση εντείνονται οι οικονομικοί παρεμβατικοί μηχανισμοί. Η νέα αυτή μορφή παρέμβασης προϋποθέτει τον μετασχηματισμό του φιλελεύθερου κράτους σε κράτος οικονομικού παρεμβατισμού, του οποίου η δράση ζητερεύα το επίπεδο της διατησίας και αναλαμβάνει την αναπαραγωγή ορισμένων συνθηκών της καπιταλιστικής συσσώρευσης. Σ' όλη την παραπάνω πορεία συνήθης είναι η ενεργοπόίηση ιδιωτικών πόρων και η ένταξη ιδιωτικών επενδυτικών προγραμμάτων μέσα στην συνολική πολεοδομική επιχείρηση.

Μέσα από την μεθοδολογική λογική διάκριση ανάμεσα σε προγραμματισμό και σε σχεδιασμό αλλά και της θεώρησης των

διαδικασιών παραγωγής των πολεοδομικών προγραμάτων και οχεδιών γίνεται κατ' αρχήν κατανοητή δράση της ιδεολογίας και ο τρόπος που αυτή εγγράφεται μέσα στις πολεοδομικές πρωτόσεις. Στη συνέχεια αυτά τα ιδεολογικά «κείμενα» υποστηρίζονται κάτω από την πίεση των κρατικών παρεμβατικών μηχανισμών. Κράτος και κυριαρχη ιδεολογία αναλαμβάνονται την διαμόρφωση και εφαρμογή των πολεοδομικών προγραμάτων και οχεδιών διαχέουν μέσω αυτών τη ρυθμιστική τους δράση, σαν φορείς εξασφάλισης της κανονικότητας της συσσωρευσης.

Βιβλιογραφία

- Aishuler A. (1965), *The City Planning Process, a Political Analysis*, London, Cornell University Press
- Benevolo L. (1977), *Βοριχανική Επανάσταση—Βοριχανική Πόλη, Αθήνα, Νέα Σύνορα*
- Benevolo L. (1980), *The History of the City*, London, Scolar Press
- Choay F. (1965), *L' Urbanisme: Utopies et Réalités*, Paris, Ed. Seuil.
- Eversley D. (1973), *The Planner in Society, the Changing Role of a Profession*, London, Faber and Faber.
- Gans H. (1968), *People and Plans*, New York, Basic Books
- Godard F. et al. (1973), *La Rénovation Urbaine à Paris Structure Urbaine et Logique de Classe*, Paris, Mouton.
- Kominos N. (1982), *Espace Urbain, Architecture et idéologie: les fondements idéologiques du design*, Thessaloniki, Editions Universitaires.
- Kορυντινός Ν. (1981), «Το ιδεολογικό εποικοδόμημα της σύγχρονης πολεοδομικής πρακτικής», Πόλη και Περιφέρεια, τευχ. 2.
- Lavedan P. (1952), *Histoire de l' Urbanisme*, (t. III, Epoque Contemporaine) Paris, Ed. H. Laurens
- Leedrut R. (1968), *Sociologie Urbaine*, Paris, PUF
- Lipietz A. (1984), *Accumulation, Crises et Sorties de Crise: Quelques Réflexions Méthodologiques autour de la Notion de «Regulation»*, Paris, CEPREMAP, (No 8409)
- Lojkine J. (1974), *La Politique Urbaine dans la Région Lyonnaise 1945—1972*, Paris, Ed Mouton.
- Lojkine J. (1977), *Le Marxisme, l'Etat et la Question Urbaine*, Paris PUF
- Mac Loughlin B. (1973), *Control and Urban Planning*. London, Faber and Faber.
- Malot E, R. Quincerot (1974), *Les Espaces Référentiels de la Conception Architecturale*, Paris, C.E.M.P.A.
- Redstone L. (1976), *The New Downtowns New York*, McGraw Hill Book Company
- Rocher G. (1968), *Introduction à la Sociologie Générale* Paris, Ed. HMF
- Χαστόρογλου Β. (1981), *Αστικός Προγραμματορίος—προσπάθεια κοινωνιο—λογικής ανάλυσης—Θεοσαλονίκη, Πλανητηριακές Σημειώσεις*

Πολεοδομικός Προγραμματισμός

θεωρία, θεσμοί, μεθοδολογία

επιμέλεια
Γ. Καυκαλάς
Ν. Κομνηός
Α.Φ. Λαγόπουλος

Φωτοστοιχεία - εκτύπωση - βιβλιοδεσία: «Παραπρητής»
Ανώνυμη Εταιρεία εκδόσεων, Αλ. Σταύρου 15, τηλ. 927.685,
938.427, Θεσσαλονίκη.

Κεντρική Διόθεση:

«Παραπρητής», Αλ. Σταύρου 15, Θεσσαλονίκη, τηλ. 927.685
«Παραπρητής», Διδότου 39, Αθήνα, Τηλ. 3600658, 3608527

παραπρητής